

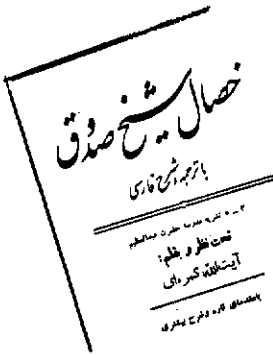
کتابخانه

ترجمه

آثار حدیثی
شیخ صدوق

به فارسی (۱)

◁ به کوشش، ع. باقری بیدهندی

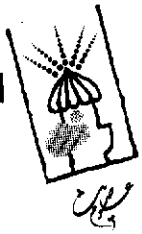
محمد بن علی بن حسین بن موسی بن بابویه، مشهور به «شیخ صدوق» و «ابن بابویه»، از شخصیت‌های بارز و چهره‌های درخشان تاریخ شکوهمند تشیع است که در نیمه دوم سده چهارم هجری، نزدیک به عصر ائمه هدی - سلام الله علیهم اجمعین - می‌زیسته و از عالمان بزرگ و دانا به احادیث و رجال و فقه و کلام بوده است. شهرت او بیشتر در علم حدیث است، تا جایی که «رئیس المحدثین» لقب گرفته است. نجاشی او را شیخ و فقیه شیعه امامیه معرفی کرده و فهرست مفصلی از آثار او را ذکر کرده است.

شیخ طوسی در حق «رئیس المحدثین» گوید:

حافظ احادیث و بصیر در رجال و ناقد اخبار بود و در میان قمیون، از لحاظ حفظ و کثرت کار، مانند او دیده نشده است.

مرحوم علامه در کتاب المختلف به عدالت و وثاقت او تصریح کرده است. وی به برکت دعای حضرت صاحب الزمان (ع) در قم به دنیا آمد^۱ و در کسب معارف و علم، و

۱. رجال نجاشی، ص ۲۶۱؛ الغیبه، شیخ طوسی، ص ۱۹۴ و ۱۹۵؛ کمال الدین، ج ۲، ص ۵۰۲، ح ۳۱؛ مقدمه کتاب الهدایه، ص ۲۰۷.

حفظ و جمع آوری روایات پیشوایان معصوم (ع) تلاش فراوان کرد. به مبارکی دعای حضرت ولی عصر (عج) برکت و جودی شیخ صدوق فراگیر و منشأ حرکت علمی-فرهنگی بزرگی در تاریخ تشیع گشت.

این رئیس محدثان عصر خود، با خلق نزدیک به سیصد جلد کتاب و رساله^۲ در زمینه های حدیث، عقاید، احکام و اخلاق و... خدمات ارزنده و کم نظیری به جهان اسلام و تشیع نمود. با تأسف بسیار باید گفت که بیشتر آثار شیخ صدوق از میان رفته و آنها که در اختیارند عبارتند از:

الاعتقادات، الامالی، التوحید، الخصال، کتاب ثواب الاعمال و عقاب الاعمال، عیون اخبار الرضا (ع)، صفات الشیعة، کمال الدین و تمام النعمة، علل الشرائع، فضائل الا شهر، فضائل الشیعة، المواعظ، کتاب المقنع، کتاب من لا یحضره الفقیه، مصادقة الإخوان^۳ و الهدایة.

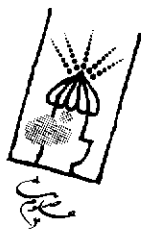
شرح خدمات ارزنده علمی و اجتماعی و جلالت شان و منزلت والای این عالم ربانی در علم و فهم و درک حدیث و درجه فقاہت و راستی گفتار او، در این مقال نمی گنجد.^۴ آنچه اکنون مورد نظر است، معرفی فهرست وار ترجمه فارسی آثار حدیثی این دانشمند است. امید است این فهرست، علاقه مندان فارسی زبان آثار شیخ صدوق (ره) را سودمند افتد.

این محدث جلیل و خدمتگزار مکتب مقدس اهل بیت (ع) در طلب علم حدیث و دست یافتن به احادیث نبوی، با وسایل نامناسب آن روزگار، رنج سفرهای طولانی به

۲. ر.ک: فهرست شیخ طوسی، ص ۱۵۶؛ معالم العلماء، ص ۱۱۱-۱۱۲. گفتنی است بر خلاف غالب پرنویسان، مؤلفات آن حضرت مشحون از تحقیقات مهم و نکات ارزنده و فواید بی شمار است.

۳. اثر فوق طبق قول مشهور از آن شیخ صدوق است.

۴. زندگینامه مفصل ایشان را در بیشتر کتب رجال می توان یافت، و نیز ر.ک به: مقدمه ۲۳۰ صفحه ای کتاب الهدایة شیخ صدوق که اخیراً با تحقیق مؤسسه الامام الهادی (ع) در قم منتشر شده است.

اکناف مختلف جهان را به جان خرید و به بلاد شرق و غرب سرزمین اسلامی مسافرتهاى زيادى كرد. طبق گزارشهاى تاريخى، او به اين سرزمينها سفر کرده است: رى، مشهد مقدس، نيشابور، مرورود، ماوراءالنهر، بلخ، سرخس، سمرقند، همدان، کوفه، بغداد، مکه و مدینه، ايلاق و فرغانه در خراسان، فيد

وى در اين شهرها با محدثان بزرگ ملاقات نمود و از آنها حديث فراگرفت و اجازه روايت دريافت کرد. تعداد مشايخ روايت او را بالغ بر ۲۵۰ و تعداد راويان از او را نزديک به سى تن بر شمرده اند.

* * *

◇ **الامالى**^۵ (=المجالس = عرض المجالس^۶ = العوض عن المجالس)

قم: مؤسسه بعثت، ۱۴۱۷ ق.

اين کتاب مجموعه ۹۷ مجلس سخنراني و ۱۰۴۹ حديث است که در شهرهاى مختلف تقرير شده است. کتاب توسط تنى چند از مترجمان به فارسى ترجمه شده است که در ذيل معرفى مى گردد:

۱. ترجمه شادروان محمد باقر کمره‌اى (ره)، تهران: انتشارات کتابچى، ۶۸۰ ص.

۲. ترجمه به قلم سيدعلی امامی.^۷ کانون علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

۳. ترجمه به قلم سيد صادق ترشخانگى،^۸ تاريخ فراغت از ترجمه ۱۳۱۰ ق.

◇ **التوحيد**^۹

قم: دفتر انتشارات اسلامى وابسته به جامعه مدرسین، تحقيق: هاشم تهرانى.

۵. معجم مؤلفى الشيعة، ص ۳۲۵؛ الذريعة، ج ۲، ص ۳۱۵ و ج ۱۹، ص ۳۵۴.

۶. الذريعة، ج ۱۵، ص ۲۴۵؛ ج ۲، ص ۳۱۵.

۷. همان، ج ۴، ص ۸۱.

۸. همان، ج ۲، ص ۸۱.

۹. ر.ك: الذريعة، ج ۴، ص ۴۸۲، ش ۲۱۵۴.

این کتاب از مهم ترین کتابهای کلام شیعی است که در موضوع توحید و نفی تشبیه و جبر نگاشته شده است. این کتاب در رد بریاوه گویانی که عقیده تشبیه و جبر را به شیعه نسبت داده اند و در این تهمت ناروا به اخبار و روایاتی استناد جسته اند که از تأویل آنها کاملاً بی اطلاع بوده اند،^{۱۱} نوشته شده است. کتاب دارای ۶۷ باب و ۵۸۳ حدیث است، روایی و استدلالی است و مکرر در ایران و بمبئی و نجف به چاپ رسیده است و چاپ مکرر آن ادامه دارد.

یک ترجمه و شرح از آن در دست است: اسرار توحید، سلسله انتشارات نور، وزیری، ۵۰۷ ص، به ضمیمه فهرست، ترجمه شیخ محمدتقی آقا نجفی.^{۱۱}

این کتاب شرحهای^{۱۲} متعددی دارد:

شرح محقق سبزواری (م ۱۰۹۰ ق) فارسی، و شرح قاضی محمد سعید قمی و شرح سید نعمت الله جزایری (انیس الوحید یا انیس الفرید) عربی است.

➤ ثواب الاعمال^{۱۳}

تهران: مکتبه صدوق، تحقیق: علی اکبر غفاری، ۳۷۱ ص.

کتاب مشتمل بر احادیثی در زمینه پاداش اعمال نیک است. انگیزه نویسنده در خلق چنین اثری، روایت مشهور «الذال علی الخیر کفاعله» بوده است.

از این یادگار ارزشمند صدوق چند ترجمه سراغ داریم:

۱. ترجمه علی اکبر غفاری، چاپ هفتم، کتابفروشی صدوق، قطع وزیری،

۷۱۴ ص، ۱۳۶۳.

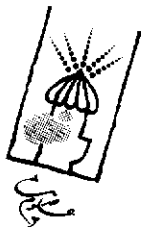
۱۰. التوحید، ص ۱۷.

۱۱. ر.ک: الذریعة، ج ۴، ص ۹۱؛ معجم مؤلفی الشیعة، ص ۳۷.

۱۲. الذریعة، ج ۱۳، ص ۱۵۳-۱۵۴.

۱۳. ر.ک: معجم مؤلفی الشیعة، ص ۲۶۵؛ الذریعة، ج ۵، ص ۱۸.

۱۴. الذریعة، ج ۴، ص ۹۲؛ معجم مؤلفی الشیعة، ص ۳۷.

۲. ترجمه ابراهیم محدث بندرریگی، انتشارات اخلاق، وزیری، ۶۷۲ ص، بهار ۱۳۷۷.
۳. ترجمه شیخ محمدتقی اصفهانی، معروف به آقا نجفی. ۱۴.
۴. ترجمه میرزا عبدالکریم مقدسی ارومی. ۱۵.

۱۶ الخصال

تصحیح و تعلیق: علی اکبر غفاری، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین قم، ۷۵۰ ص، ۱۴۰۳ ق.

در این کتاب سخنان حکمت آمیز پیشوایان دین و خصلتها و منشها به روش عددی ترتیب یافته است که برای دانش پژوهان و نیک خواهان بسیار سودبخش است. در این کتاب سند احادیث مذکور است و چون عالمانی که قبل از صدوق (ره) می زیسته اند کتابی در این موضوع تألیف نکرده اند، نویسنده به قصد تقرب به خداوند این کتاب را تألیف کرده است. از این کتاب اخلاقی چند ترجمه در دست است:

۱. ترجمه محمدباقر کمره ای، متن و ترجمه و شرح، تهران: انتشارات کتابچی، وزیری، ۴۵۲ ص.

۲. ترجمه مدرس گیلانی، تهران: سازمان انتشارات جاویدان، وزیری، ۳۳۴ ص.
مترجم اعلام کتاب را نیز معرفی کرده است.

۳. ترجمه و تصحیح آقای سید احمد فهری زنجانی، تهران: انتشارات علمیة اسلامیة، وزیری، ۸۱۹ ص.

این کتاب سه تلخیص دارد: یکی عربی به نام خلاصة الخصال، تألیف سید محمد موسوی (بیروت - دار المورخ العربی)؛ و دیگری کتاب منتخب الخصال به فارسی از میر محمدعلی عمادالاسلام اسکویی، چاپ نبرد ما، وزیری، ۱۳۶ ص، ۱۳۸۲، به ضمیمه

۱۵. الذریعة، ج ۴، ص ۹۳.

۱۶. ر. ک: معجم مؤلفی الشيعة، ص ۳۲۵؛ الذریعة، ج ۷، ص ۱۶۲ و ج ۱۳، ص ۲۱۶ ضمن ش ۷۶۸؛ التوحید، ص ۴۰۷، ذیل ح ۵؛ کتاب من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ص ۲۱۹، ذیل ح ۱۰۱.

خاتمه در شرح احوال و آثار ملخص (این تلخیص متن را همراه ندارد)؛ نخبة الخصال، فارسی، از سید علی بن محمد بن اسد الله اصفهانی.

◇ صفات الشيعة^{۱۷}

- کتاب ۷۱ حدیث درباره صفات شیعه است و همراه فضائل الشيعة و مصادقة الاخوان، توسط موسسه الامام المهدي (ع) در سال ۱۴۱۰ ق منتشر شده است.
۱. مترجم، نامعلوم، تهران: انتشارات اعلمی، وزیری، ۵۱ ص.
 ۲. ترجمه و تصحیح امیر توحیدی، انتشارات زراره، رقی، ۱۱۹ ص، ۱۳۷۹.

> عقاب الاعمال^{۱۸}

تهران: مكتبة الصدوق، تحقیق: علی اکبر غفاری.

این کتاب که به بیان جزای کارهای ناپسند می پردازد، چند ترجمه دارد:

۱. هدایة النجاة، محمدتقی مسجدشاهی، معروف به آقای نجفی (م ۱۳۳۲ ق).
- این ترجمه چاپ شده است.^{۱۹}

۲. ترجمه عبدالکریم مقدس ارومی.^{۲۰}
۳. ترجمه علی اکبر غفاری، قطع رقی، ۴۸ ص، ۱۳۷۸.

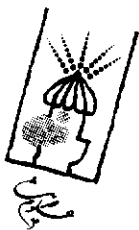
کیفر بسیاری از گناهان ترجمه آخرین خطبه پیامبر (ص) است و از کتاب ارزنده فوق با ترجمه استاد غفاری انتخاب و با تحقیق و ویرایش مختصری به صورت جداگانه چاپ شده است.

۱۷. ر.ک: معجم مؤلفی الشيعة، ص ۳۲۵؛ خصال، ص ۲۹۶، ذیل ح ۶۳۲ و در ص ۳۹۷، ذیل ح ۱۰۴؛ الذریعة، ج ۱۵، ص ۴۵، ش ۲۸۷.

۱۸. الذریعة، ج ۴، ص ۹۳؛ تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان، ج ۱، ص ۳۷۲؛ معجم مؤلفی الشيعة، ص ۳۷.

۱۹. ر.ک: معجم مؤلفی الشيعة، ص ۳۲۵؛ الذریعة، ج ۱۵، ص ۲۸۰؛ علل الشرائع، ص ۵۳۳، ذیل ح ۵.

۲۰. الذریعة، ج ۴، ص ۱۱۶.

کتاب ثواب الاعمال و عقاب الاعمال گزیده ای دارد با نام پاداشها و کیفرها. آقای علی افراسیابی ۱۶۱ حدیث از احادیث روح بخش معصومین (ع) را در دو بخش «پاداشها» و «کیفرها» گزینش و ترجمه کرده است. قم: انتشارات نهانندی، قطع جیبی، ۱۶۰ ص، ۱۳۷۸.

۲۱ > علل الشرائع و الاحکام و الأسباب

دار احیاء التراث و دارالبلاغه، ۶۴۸ ص. این اثر مشتمل بر ۳۸۵ باب و ۱۹۰۷ حدیث می باشد و همچنان که از نامش پیداست حاوی احادیثی است که بیانگر حکمت احکام و علت برخی اشیا و حوادث تاریخی و تکوینی است. ترجمه ها:

۱. علل الاحکام، مترجم محمد تقی بن محمد باقر بن محمد تقی اصفهانی (م ۱۳۳۱ ق). ۲۲.
 ۲. آقای سید هدایت الله مسترحمی نیز آن را به فارسی برگردانده و کتابفروشی مصطفوی آن را نشر داده است.
- مرحوم شیخ ابراهیم کفعمی این کتاب را مختصر کرده و آن را اختصار علل الشرائع نامیده است. ۲۳

۲۴ > عیون اخبار الرضا (ع)

قم: انتشارات جهان و دارالعلم، تحقیق: سید مهدی حسینی لاجوردی قمی. این اثر که مشتمل بر اخبار و وقایع دوران زندگی امام رضا (ع) و مناظرات، احادیث،

۲۱. ر. ک: الذریعة، ج ۱۵، ص ۱۱۳، ش ۲۰۰۵.

۲۲. همان، ج ۱۵، ص ۳۱۳، ش ۲۰۰۱.

۲۳. همان، ج ۱، ص ۳۵۶، ش ۱۸۷۲.

۲۴. ر. ک: معجم مؤلفی الشیعة، ص ۳۲۵؛ التوحید، ص ۷۵، ذیل ح ۲۸ و ص ۱۲۲ ذیل ح ۲۴؛ الذریعة، ج ۱۵، ص ۳۷۵.

تفسیر و تأویل برخی آیات و ... است، دارای ۶۹ باب و ۹۲۰ حدیث می باشد.
تنی چند از مترجمان به ترجمه این کتاب اهتمام ورزیده اند که شماری از آنها ذیلاً
معرفی می شوند:

۱. ترجمه آقایان حمیدرضا مستفید، علی رضا غفاری، تهران: نشر صدوق،
جلد ۲، وزیری، ج ۱، ۲۹۶ ص، ج ۲، ۹۲، ۷۷۹ ص، چاپ اول، ۱۳۷۲.
۲. ترجمه به قلم بعضی اصحاب، اول آن: «آغاز سخن گزاری به حمد و ثنای حضرت
پروردگار». ۲۵.
۳. ترجمه به یکی از فضلالی مشهد.
تاریخ فراغت از ترجمه ۱۲۴۵، اول آن: «الحمد لله رب العالمین ... اما بعد بر رأی
خورشید ضیاء»، ص ۱۲۱.
۳. برکات المشهد المقدس که به سال ۱۰۷۵ ق صورت پذیرفته است. ۲۶.
۴. کاشف النقاب. ۲۷.
۵. ترجمه به قلم سید میرزا ذبیح الله موسوی اصفهانی. ۲۸.
۶. ترجمه به قلم مولی علی بن طیفور بسطامی. ۲۹.
۷. ترجمه یکی از علمای شیعه.
۸. ترجمه به قلم سیدعلی امامی. ۳۰.

➤ فضائل الشیعة^{۳۱}

کتاب ۴۵ حدیث در فضیلت شیعیان است. از این کتاب چند ترجمه در دست است:

۲۵. الذریعة، ج ۴، ص ۱۲۰.
۲۶. همان، ج ۴، ص ۱۲۰ و ج ۳.
۲۷. همان، ج ۴، ص ۱۲۰، و ج ۳.
۲۸. همان، ج ۴، ص ۱۲۰.
۲۹. همان، ج ۴، ص ۱۲۰.
۳۰. همان، ج ۴، ص ۱۲۰.

۱. ترجمه و تصحیح امیر توحیدی، انتشارات زواره، رقعی، ۱۰۶ ص، ۱۳۷۹.
۲. چاپ تهران: مرکز انتشارات اعلمی، وزیری، ۴۴ ص.
۳. چاپ تهران: مؤسسه انتشارات فراهانی، رقعی، ۴۲ صفحه، همراه با صفات الشیعة.

➤ کمال الدین و تمام النعمة^{۳۲}

این کتاب پیرامون اثبات وجود امام زمان (عج) و غیبت طولانی آن حضرت است که شیخ آن را به دستور حضرت مهدی (عج) در سال ۳۵۴ق نوشته است^{۳۳} و در مقدمه آن، علت تألیف آن آمده است. کتاب دارای ۸۵ باب و ۹۰۵۶ حدیث است. از این اثر سه ترجمه در دست است:

۱. ترجمه و شرح فارسی محمد باقر کمره‌ای، تهران: کتابفروشی اسلامیة، ۲ جلد وزیری، ج ۱، ۴۵۲ ص، ج ۲، ۴۰۰ ص.
۲. ترجمه به قلم بعضی از فضلاء معاصر محدث نوری، از سادات شمس آباد اصفهانی.^{۳۴}
۳. ترجمه به قلم سید علی بن محمد بن اسدالله امام اصفهانی.^{۳۵}
۴. ترجمه منصور پهلوان همراه با متن، تحقیق و تصحیح: علی اکبر غفاری، سازمان چاپ و نشر دارالحدیث، وزیری، ج اول ۶۱۱ ص + ج دوم ۶۱۱ ص، چاپ اول، ۱۳۸۰. اشعار کتاب به نظم فارسی برگردان شده است.

۳۱. ر.ک: معجم مؤلفی الشیعة، ص ۳۲۵؛ الدریعة، ج ۱۶، ص ۲۶۰.

۳۲. بعضی از محدثان نام کتاب را اکمال الدین و اتمام النعمة ثبت کرده‌اند. کتاب من لا یحضره الفقیه،

ج ۴، ص ۱۳۳، ذیل ح ۷؛ خصال، ص ۱۸۷، ذیل ح ۲۵۷؛ الدریعة، ج ۱۸، ص ۱۳۷.

۳۳. کمال الدین، ص ۳.

۳۴. الدریعة، ج ۴، ص ۸۰.

۳۵. همان، ج ۴، ص ۸۰.

➤ مصادقة الاخوان = المصادقة ^{۳۶}

کتاب حاوی ۴۳ باب و ۱۲۵ حدیث درباره دوستی و برادری دینی اسلامی و حقوق برادری است. این کتاب به کوشش تنی چند از نویسندگان به فارسی ترجمه شده است. از آن جمله محمد تقی دانش پژوه است که دو چاپ از ترجمه او دیده ایم:

۱. آیین دوستی و برادری در مکتب اسلام، چاپ انتشارات مفید، قطع رقی،

۶۰ ص.

۲. چاپ مکتبه الامام صاحب الزمان العمامة، عراق، کاظمیه، چاپ زیر نظر

سیدعلی خراسانی کاظمی، وزیری، ۸۸ صفحه.

۳. حقوق برادران دینی در اسلام، ترجمه و تنظیم مجید ب، قم: انتشارات بشیر،

رقمی، ۱۵۹ ص، ۱۴۰۴.

➤ معانی الاخبار ^{۳۷}

قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین، تحقیق: علی اکبر غفاری.

کتاب بیان کننده معانی اخبار و مفاهیم واقعی الفاظ شبه انگیزی است که در کتاب و

سنت آمده و دارای چند احتمال بوده و معمولاً دست آویز بدخواهان شده است. تعداد

روایات این کتاب ارجمند ۸۰۹ حدیث است.

این اثر به وسیله آقای عبدالعلی محمدی شاهرودی به فارسی ترجمه شده است؛

تهران: دارالکتب اسلامی، دو جلد، قطع وزیری، جلد اول، ۴۳۲ ص، ج ۲، ۴۲۴

ص، چاپ اول، ۱۳۷۲.

۳۶. ر.ک: معجم مؤلفی الشيعة، ص ۳۲۵.

۳۷. ر.ک: التوحيد، ص ۲۰۷؛ خصال، ص ۸۴، ذیل ح ۱۱ و ص ۲۲۲، ذیل ح ۳۰؛ الذريعة، ج

۲۱، ص ۲۰۴؛ معجم مؤلفی الشيعة، ص ۳۲۵.

کتاب من لا يحضره الفقيه^{۳۸}

این کتاب گرانسنگ معروف ترین اثر مرحوم صدوق است که نام آن را از کتاب من لا يحضره الطیب زکریای رازی اقتباس کرده و یکی از چهار کتاب پایه و مرجع شیعه است که از نظر اتقان و اعتبار، پس از کتاب الکافی، صحیح ترین و استوارترین کتابها به شمار می آید و در عین اختصار، یک دوره کامل احکام دین بر مبنای مکتب اهل بیت (ع) ارائه کرده است.

این اثر به پیشنهاد شریف الدین ابو عبدالله محمد بن حسن بن اسحاق، معروف به نعمت، نگاشته شده است. اصل کتاب چهار مجلد و مشتمل بر ۳۹۵۹۲۰ حدیث است در موضوع فقه، حلال، حرام، شرایع و احکام که مؤلف آن را در ۶۲ سالگی تألیف کرده است و دوست و چهل و ششمین کتاب وی به شمار می رود. ترجمه کتاب یاد شده توسط آقای محمد جواد غفاری زیر نظر استاد علی اکبر غفاری به انجام رسیده است؛ تهران: نشر صدوق، وزیری، ۶ جلد، ترجمه و شرح به همراه متن، ۱۳۶۷. گزیده هایی از این کتاب نیز به فارسی منتشر شده است.

۱. گزیده من لا يحضره الفقيه، ترجمه و تحقیق از محمد باقر بهبودی، تهران: انتشارات کویر، ۲ جلد، ۱۳۷۰.
کتاب گزیده ای از روایات است که نویسنده آنها را صحیح دانسته و به همراه ترجمه و متن حدیث آورده است.

۲. گلچین صدوق، محمد حسین صفاخواه، انتشارات فیض کاشانی، ج اول، ۱۹۲ ص، ج ۲، ۱۹۰ ص، ۱۳۷۶. کتاب مشتمل بر حکایات و روایات بهگزین شده

۳۸. ر.ک: الذریعة، ج ۲۲، ص ۲۳۲؛ معجم مؤلفی الشيعة، ص ۳۲۵.

۳۹. رقمهای دیگری نیز گفته شده است: ۵۹۰۱؛ ر.ک: المعجم المفهرس لالفاظ احادیث بحار الانوار، ص ۶۷، و ۹۰۴۴؛ ر.ک: تاسیس الشيعة، ص ۲۸۸، و ۵۹۹۸ بر اساس شمارش لؤلؤة البحرين.

از کتاب فوق است.

نظر به اهمیت کتاب، تنی چند از دانشمندان بزرگ شیعه بر آن شرح نوشته اند.^{۴۰}

➤ لوامع صاحبقرانی

کتابفروشی و چاپخانه برادران علمی، چاپ دیگر در قم: مؤسسه مطبوعاتی اسماعیلیان، با مقدمه آقای محمد تفرشی-ش- دورودی.^{۴۱}
کتاب شرح فارسی و راهگشای من لا یحضره الفقیه و تالیف محمدتقی مجلسی (ره) است که پس از روضه المتقین خود، آن را نوشته است.

➤ المواعظ

تحقیق: محسن عقیلی، دار الهادی.
کتاب مشتمل بر شماری از احادیث پیشوایان دین است که صبغه موعظه و نصیحت دارند. این کتاب را عزیزالله عطاردی ترجمه کرده است. چاپهای مختلفی از این کتاب در دست است:

۱. چاپ انتشارات هجرت، وزیری، ص ۱۳۹.
۲. به نام ترجمه مواعظ صدوق، انتشارات عطارد، رقعی، ۱۶۰، ص ۱۳۷۳.
۳. به نام مواعظ چهارده معصوم (ع)، بنیاد فرهنگی امام رضا (ع)، رقعی، ۱۳۹ ص.

۴۰. علامه شیخ آقا بزرگ تهرانی ۲۳ عدد از آنها را در الذریعة ذیل عنوان «حاشیه» (ر.ک: الذریعة، ج ۶، ص ۲۳۲) و «شرح» (ر.ک: الذریعة، ج ۱۴، ص ۹۴) یاد کرده است. و نیز ر.ک: «مقدمه من لا یحضره الفقیه»، به قلم علامه سید حسن موسوی خراسان.

۴۱. الذریعة، ج ۲۳، ص ۲۲۵.